

Innspill fra Forleggerforeningen til utvalget om kunstig intelligens i høyere utdanning

31.08.26

ingvild@forleggerforeningen.no

Vi viser til Malthe-Sørenssen-utvalgets mandat om å analysere hvordan kunstig intelligens (KI) påvirker høyere utdanning, herunder studentenes arbeidsvaner, læring, eksamen, vurdering og tilegnelse av norsk fagspråk. Vi merker oss også at utvalget skal legge til grunn et føre-var-prinsipp der KI kan innebære høy risiko, og at bruken av KI skal bidra til å styrke studentenes mulighet til å tilegne seg og bruke norsk fagspråk.

Forleggerforeningen representerer de viktigste norske akademiske forlagene. Vi ønsker å rette søkelyset mot en side ved KI-utviklingen som etter vårt syn er avgjørende for høyere utdanning, men som hittil har fått begrenset oppmerksomhet: **hvordan KI påvirker den kunnskapsinfrastrukturen som høyere utdanning bygger på, herunder norske lærebøker, fagbøker og andre kvalitetssikrede og redigerte læringsressurser.**

Forleggerforeningen vil understreke læreboka i høyere utdanning sin rolle som bro mellom forskningen og den lesende befolkning. Det er en viktig del av demokratiet vårt at borgerne skal kunne tilegne seg basiskunnskaper i de akademiske fagene gjennom den redaksjonelt tilpassede kunnskapen som ligger i lærebøkene.

1. KI må styrke, ikke svekke, studentenes evne til å lære gjennom å lese og skrive

Evne til å lese lange fagtekster og skrive sammenhengende resonnementer er en grunnleggende forutsetning for akademisk læring. Utviklingen i skole og samfunn gir grunn til alvorlig bekymring. Mange studenter kommer til høyere utdanning med svakere lesekondisjon og mindre erfaring med å arbeide med komplekse tekster over tid.

Det er overhengende fare for at generative språkmodeller vil forsterke problemet. Hva skjer med studentenes evne til å selv å lese og skrive, til å bruke skriving og lesing til å forstå og bearbeide fagstoff, når de i stor grad kan delegere dette til generative språkmodeller? Og hva skjer med Norge som kunnskapsnasjon hvis lese- og skriveevnen forvitrer?

For å bli god til å lese, må man lese, og for å bli god til å skrive, må man lese og skrive. Utviklingen av disse ferdighetene kan ikke overlates til teknologi. Lærebøker på norsk har i generasjoner vært en bro mellom forskningen og studentene, både som trygge og student-tilpassede kilder til kunnskap og læring, som modelltekster med norsk fagspråk og som tekster der forfatteren utvikler språket for sitt fag ved å gi stadig nye begreper og perspektiver eksempler og et godt anvendelig språk.

Et bredt samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene, fagmiljøer, myndigheter og aktører som utvikler lærebøker, er viktig. Vi mener det er nødvendig å styrke bevisstheten om hvilken rolle

lesing av lengre sammenhengende fagtekster spiller for læring, og hvilken verdi lærebøker og fagbøker på norsk har for utviklingen av akademiske ferdigheter.

Vi oppfordrer utvalget til å anerkjenne lese- og skriveferdigheter som en strategisk utfordring for høyere utdanning i KI-alderen, og til å vurdere hvordan lærebøker, fagbøker og andre kvalitetssikrede læringsressurser kan inngå som en del av løsningen. Vi gjør også oppmerksom på at Lesekommisjonen ikke dekker høyere utdanning.

2. KI i høyere utdanning bør og kan utvikles sammen med kvalitetssikrede norske lærebøker og fagbøker

En vesentlig del av høyere utdanning er å huske og internalisere fagets begreper og teorier, oppdage komplekse sammenhenger, forstå fenomener på et dypere nivå og lære seg lengre resonnement. Her kan gode lærebøker spille en svært viktig rolle. De er resultatet av forskningsbasert kunnskapsutvikling, faglig skjønn, pedagogisk bearbeiding, redaksjonell kvalitetssikring og langsiktig utvikling av norsk fagspråk.

Generativ KI kan være et verdifullt supplement til slike læremidler. Teknologien gir nye muligheter for individuell tilpasning, støtte til studenter med ulike behov og aktiv dialog med fagstoff. Nettopp derfor bør KI bygge på kvalitetssikrede læringsressurser, ikke erstatte dem.

Et sentralt spørsmål for utvalget bør være hvordan KI og lærebøker kan utvikles sammen på måter som fremmer læring. De norske akademiske forlagene har rik kompetanse både på lærebokutvikling og også på bruk av KI-verktøy i lærebøker. **Vi ønsker å spille en viktig rolle i samarbeidet med sektoren om å utvikle gode løsninger som kombinerer språkmodeller med kvalitetssikrede læringsressurser, tydelige kilder, respekt for opphavsrett og støtte for norsk fagspråk.**

Norske myndigheter er tydelig på at kunnskapsgrunnlaget for KI-modeller må være forskningsbasert, kvalitetssikret og innlemme den norske konteksten de mange stedene der det er relevant. En tekst som er kuratert og redigert for studenter som skal ut i norsk arbeidsliv, av fagekspertise i samarbeid med en profesjonell redaktør, gjør nettopp det. Forlagets redaksjonelle bidrag består nettopp i å sørge for at kunnskap bearbeides inn i en pedagogisk struktur, blir satt i kontekst, blir ikledd relevante eksemplar og får et godt norsk fagspråk. Utvalget bør derfor vurdere hvilke rammebetingelser som er nødvendige for at norske fagmiljøer, forfattere og forlag fortsatt skal ha insentiver til å utvikle nye lærebøker og andre læringsressurser på norsk. Uten en bærekraftig produksjon av kvalitetssikret innhold svekkes grunnlaget som framtidens KI-løsninger skal bygge på.

3. KI i høyere utdanning må sikre respekt for kunnskapens opphav

At kunnskap har et opphav, står helt sentralt i akademisk utdanning. Studenter må vite hvem som er opphav til hvilket perspektiv, innsikter, teorier og forskningsresultater. I møte med generativ KI blir dette enda viktigere. Når kunnskap presenteres gjennom et chatgrensesnitt, kan forbindelsen mellom innhold og opphav bli mindre synlig.

Vi ønsker å jobbe sammen for at studenter fortsatt skal ha høy bevissthet om kunnskapens opphav og evnen til å identifisere kunnskap som er kvalitetssikret, også når de bruker KI. Tilliten til kunnskapskildene er helt vesentlig i det nye kunnskapssamfunnet der KI har kommet til.

Vi oppfordrer derfor utvalget til å fremheve kildebevissthet og kunnskap om opphav som en grunnleggende del av KI-kompetansen i høyere utdanning. Studenter må ikke bare lære å bruke KI-verktøy, men også å forstå hvor kunnskapen kommer fra, hvordan den er kvalitetssikret, og hvilke faglige stemmer som ligger bak.

Utvalget bør videre vurdere hvordan institusjonen kan samarbeid med de akademiske forlagene for at KI-baserte læringsverktøy i størst mulig grad kan synliggjøre kilder, faglige opphavspersoner og kvalitetssikrede kunnskapsressurser. Slik kan KI bidra til å styrke, snarere enn å svekke, akademiske verdier som etterprøvbarehet, kildekritikk og respekt for akademisk faglig ekspertise.

4. KI i høyere utdanning må bidra til å styrke utvikling av ny kunnskap

Å utgi lærebøker og fagbøker, handler om å gjøre ny og oppdatert akademisk kunnskap tilgjengelig – både for forskere, studenter og allmennhet. Det faglitterære økosystemet lærebøker og fagbøker inngår, er sårbart. For å kunne bidra til utvikling av mer kunnskap, flere perspektiver og mange tydelige akademiske stemmer, må derfor forlag og forfattere fortsatt respekteres som rettighetshavere som skal godtgjøres økonomisk for den kunnskapen som er produsert. Norske lærebøker og fagbøker er et attraktivt kunnskapsgrunnlag i ulike KI-løsninger. Vi ser med stor bekymring på den manglende respekten for åndsverk og rettighetsbelagt materiale, særlig blant studenter. En slik bruk vil underminere forfattere og forlags mulighet for ny kunnskapsproduksjon og dermed svekke det norske kunnskapssamfunnet relativt raskt.

Vi ønsker å jobbe sammen for at etisk bruk av KI inkluderer respekt for åndsverk og rettighetsbelagt materiale. Vi har en lang tradisjon for å jobbe sammen om å sikre ny norsk kunnskapsproduksjon ved å sikre at rettighetshavere blir respektert – det må vi fortsatt stå sammen om å bevare.

Forlagsbransjen jobber allerede aktivt for etisk bruk av KI, ved å tilby studentene å bruke KI på kvalitetssikret og rettighetsbelagt materiale der opphaver både har blitt spurt og får betalt. Dette er en modell vi ønsker å komme i dialog om.

5. Høyere utdanning trenger et mangfoldig norsk kunnskapsøkosystem

KI har potensiale for sterke stordriftsfordeler. Utviklingen kan føre til at noen få internasjonale teknologiselskaper får en stadig mer dominerende rolle som leverandører av kunnskap, læringsressurser og faglige assistenter.

Vi mener dette representerer en strategisk utfordring for norsk høyere utdanning. Dersom utdanningssektoren blir avhengig av ett eller noen få globale kunnskapsøkosystemer, risikerer vi å svekke det faglige mangfoldet, norsk fagspråk og den nasjonale kontrollen over kunnskapsutviklingen.

Norge trenger et levende og mangfoldig økosystem bestående av universiteter, fagmiljøer, forfattere, forlag, bibliotek og teknologileverandører som sammen bidrar til utvikling og formidling av kunnskap. Dette styrker både kvalitet, akademisk frihet og langsiktig kunnskapsberedskap.

Et slikt mangfold handler ikke bare om konkurranse mellom leverandører. Det handler også om å sikre videre utvikling av norsk fagspråk og norske faglige perspektiver. Dersom studentenes møte med fagstoff i stadig større grad skjer gjennom globale modeller utviklet for engelskspråklige

markeder, risikerer vi gradvis å svekke de norskspråklige fagmiljøene som høyere utdanning er avhengig av.

Vi oppfordrer utvalget til å vurdere hvordan rammebetingelsene for norske læringsressurser, norsk fagspråk og nasjonale kunnskapsmiljøer kan styrkes i en tid der KI bidrar til økt sentralisering og konsentrasjon av makt.

Målet må være at norske studenter møter et mangfold av kunnskapskilder og faglige stemmer, ikke blir avhengige av ett dominerende globalt kunnskapsunivers.

6. KI i høyere utdanning må fremme norske trygge modeller

En rekke internasjonale store tech-giganter er tilbydere av ulike KI-modeller. Vi står nå i fare for å mate disse selskapene med rettighetsbelagt materiale og data som vi verken får betalt for eller har kontroll over. Samtidig jobber enkelte institusjoner og norske forlag parallelt med KI-baserte tjenester.

Vi ønsker å jobbe sammen med sentrale norske aktører i academia og annen offentlig teknologisk infrastruktur for at norske studenter skal få KI-tjenester som ivaretar respekt for åndsverk og kunnskapsproduksjon, utviklingen av norsk fagspråk og sikring av norske data.